

Marija Tomšič - pionirka zdravstvene nege na Dolenjskem

Zdenka Seničar

Izvleček

V prispevku je predstavljeno življenje in delo Marije Tomšič, ki je bila po doslej znanih ustnih in pisnih virih prva medicinska sestra na Dolenjskem. Svoje življenje je posvetila zdravstveni negi bolnikov in vzgoji negovalnega kadra, najprej na Zavodu za zdravstveno zaščito mater in otrok v Ljubljani, pozneje na ljubljanski Šoli za zaščitne sestre, kot glavna medicinska sestra kirurškega oddelka novomeške bolnišnice pa je leta 1946 postavljala temelje stroki zdravstvene nege v novomeški bolnišnici. Pod njenim vodstvom se je več generacij mladih deklet izobraževalo za zdravstveno nego bolnika. Bolničarski tečaji, ki jih je organizirala Marija Tomšič, so v prvih povojnih letih zagotavljali kader predvsem potrebam bolnišnice in predstavljajo zametke kasnejšega izobraževanja v zdravstveni negi najprej v bolničarski, pozneje pa v srednji zdravstveni šoli. Ob tem je bila Marija Tomšič zelo aktivna tudi na področju društvenega življenja medicinskih sester, pobudnica ustanovitve novomeškega pododbora Društva medicinskih sester Slovenije in sedem let njegova predsednica.

Uvod

O delovanju medicinskih sester na Dolenjskem, v Beli krajini in Posavju obstaja zelo malo pisnih virov. Skozi desetletja razvoja zdravstva v naši regiji zdravstvene nege ne omenja literatura in ne omenjajo arhivi, čeprav bi bila skrb za bolne brez požrtvovalnega dela negovalnega osebja nemogoča. Ustno izročilo med nami še vedno ohranja imena mnogih medicinskih sester, ki so nesebično razdajale svoje znanje, sposobnosti, spretnosti in izkušnje bolnikom, hkrati pa so tega humanega poklica izučile nekaj generacij deklet in žena, tudi nekaj moških je že bilo med njimi. Njihovo delo ne sme v pozabo in čeprav so naši viri zgolj ustna pričevanja in osebni arhivi medicinskih sester, ga bomo v prihodnjih letih podrobneje raziskali in zapisali za naslednje rodove.

Življenje in delo Marije Tomšič

Marija Tomšič je bila rojena 10. decembra 1907 v Postojni mami Mariji (roj. Lunder 9. 11. 1876) in očetu Jožetu Tomšiču (roj. 5. 3. 1871), ki je bil orožniški poročnik.

Leta 1909 se je družina preselila v Novo mesto, kjer je prebivala v enostanovanjski hiši na takratni Štemburjevi (danes Trdinovi) ulici. V družini je bilo 11 otrok, dva sta umrla že v otroških letih, brat Jože leta 1930, brat Drago pa leta 1931.

V svojem življenjepisu je Marija Tomšič zapisala, da so živeli zelo skromno, edini vir zaslužka je bila očetova plača. Kljub temu so vsi otroci končali šole, ki so bile na voljo v domačem kraju, nekaj pa jih je nadaljevalo šolanje na univerzi v Ljubljani. V življenjepisu so omenjeni še bratje Janez (podpolkovnik), Franc (profesor) in Benjamin (duhovnik) ter sestre Frančiška, Karla (por. Krall, knjižničarka na Medicinski fakulteti v Ljubljani) in Hermina (por. Kump), s katero je Marija Tomšič živela v Novem mestu vse do svoje smrti.

Marija Tomšič je končala pet razredov ljudske šole (1915 – 1920) in tri razrede meščanske šole v Šmihelu pri Novem mestu (1929 – 1923), nato pa še dvoletno trgovsko šolo v Novem mestu. Od 1. julija 1924 do 31. marca 1925 je opravljala prakso kot pomožna pisarniška moč na sreskem poglavarstvu v Novem mestu, junija 1925 pa je na 1. državni dekliški meščanski šoli v Ljubljani položila izpite za četrti razred in opravila nižji tečajni izpit. Ker ji pisarniško delo ni bilo všeč, je nekaj časa doma gospodinjila staršem, 1. marca 1927 pa se je vpisala na šolo za medicinske sestre, ki je bila leta 1923 ustanovljena pri Zavodu za socialno higieno in zaščito dece v Ljubljani in jo z odliko končala 13. marca 1929.

Od 1. maja do 1. septembra 1929 je v okviru Zavoda za zdravstveno zaščito mater in otrok v Ljubljani brezplačno opravljala delo v počitniški koloniji sv. Martina na Pohorju, kar je koristilo tudi njenemu šibkemu zdravju, potem pa je kot zaščitna sestra - dnevničarka opravljala zdravstveno vzgojo na terenu v obliki potujočih tečajev o negi in prehrani otrok.

Dokumenti v personalni mapi Marije Tomšič kažejo, da je bila 25. avgusta 1930 imenovana za šolsko sestro pri Šoli za sestre v državnem Zavodu za zdravstveno zaščito mater in dece v Ljubljani, v IV. skupini III. kategorije, s položajno plačo 60% od letnih 1.680.- din, z osnovno plačo I. stopnje 2.700.- din na leto, s pripadajočo draginjnsko doklado in redno letno stanarino 75% od 1.020.- din. Njeno delo je bilo nadzor nad gojenkami in njihovo uvajanje v praktično delo. 8. julija 1933 je z odliko opravila državni strokovni izpit v Ljubljani, 1. 8. 1937 pa je postala učna medicinska sestra nege bolnika na internem oddelku ljubljanske bolnišnice, istočasno pa je na šoli poučevala nego bolnika in organizacijo bolniške službe in za ta predmet sestavila učbenik. Na šoli je opravljala tudi blagajniško in knjigovodsko, občasno pa tudi računovodsko delo. Vojna leta je preživela v Ljubljani, kjer je podpirala učenke, aktivistke OF.

Zaradi hudega pomanjkanja strokovnega kadra v Novem mestu je bila z dekretom, ki ga je Ministrstvo za narodno zdravje pri Narodni vladi Slovenije (pers. št. 1416/3/46, podpisnik dr. Perušek Milan) izdalo 21. januarja 1946, premeščena v Novo mesto za glavno sestro Javne ženske bolnišnice. Službo je nastopila 1. februarja 1946, po reorganizaciji bolnišnice pa je bila do upokojitve glavna medicinska sestra kirurškega oddelka.

V personalni mapi je ohranjena prisega, ki jo je v prvem letu zaposlitve (29. 11. 1946) podpisala pred v. d. ravnatelja bolnišnice Danico Modic:

»Jaz, Tomšič Marija, prisegam pri časti svojega naroda in pri svoji časti, da bom zvesto služila ljudstvu, da se bom držala ustave in zakonov, da bom varovala in branila ustavni demokratski red Federativne ljudske republike Jugoslavije in Ljudske republike Slovenije in da bom svojo službo vestno opravljala.«

Novomeška bolnišnica je bila v začetku leta 1946 še »moška«, v kateri so bolnikom stregli usmiljeni bratje in »ženska«, v kateri so strežbo bolnic opravljale sestre sv. Vincencija Pavlanskega iz Gradca. V obeh je zelo primanjkovalo strokovnega kadra. Ženska bolnica je bila po bombardiranju leta 1943 delno porušena in le za silo popravljena, oprema in instrumentarij so bili v skrajno slabem stanju, saj je bilo nekaj odposlanega v partizanske enote, precej je bilo obrabljenega in uničenega, nabave pa med vojno ni bilo. Higijenske razmere so bile nevzdržne, primanjkovalo je sanitetnega materiala, zdravil in rokavic, po vojni izstradano prebivalstvo je vse pogosteje obolevalo, predvsem za pljučnico in tuberkulozo. Obe bolnišnici sta se združili in preimenovali v Splošno bolnišnico Novo mesto, bolnike pa so sprejemali po strokah in ne več ločeno po spolu.

Zaradi splošnega pomanjkanja je bilo delo novoustanovljene bolnišnice zelo težavno, prebivalci niso imeli zaupanja vanjo in so na zdravljenje odhajali v Ljubljano. Maloštevilen kader se je najprej lotil organizacije dela bolnišnice s predlogi za izboljšanje, pri čemer je precej pomagal profesor dr. Lunaček. Bolnišnica je imela interni, kirurški in ginekološko porodniški oddelek, laboratorij, lekarno, uredili pa so še strokovno in upravno administracijo.

Marija Tomšič se je z vso vnemo posvetila pridobivanju strežnega osebja in poučevanju deklet iz okoliških vasi, ki so bile brez vsakršne strokovne izobrazbe, zaradi vojne velikokrat tudi s pomanjkljivo osnovnošolsko izobrazbo. Izobraževale so se z delom ob bolniški postelji in prvi dve leti so pri učenju še pomagale redovnice, ki so delale kot vodje posameznih oddelkov. Marija Tomšič je bila pri delu natančna, dosledna in nepopustljiva, zahtevala je red in disciplino in je med zaposlenimi veljala za veliko avtoriteto. Čeprav je bila strah in trepet in ni prenesla nemarnosti in lenobe, današnje sogovornice ohranjajo spomin nanjo kot na pošteno in pravično predstojnico, ki je bila kljub težkim časom in veliki odgovornosti predvsem človek. Ko je ugotovila, katere bolničarke so delovne in zanesljive, jih je imela zelo rada in jim je kmalu zaupala odgovornejše delo. Prva leta so zaposlena dekleta, ki so prihajala od daleč, stanovala v bolnišnici v sobah v kletnih prostorih (po 13 jih je spalo v sobi), samo najbližje so po službi hodile domov. Delale so po 12 ur, podnevi z odmorom za kosilo med 12. in 15. uro, ponoči od 18. ure zvečer do 6. ure zjutraj, nočna izmena je trajala po štirinajst dni.

Čeprav je bilo točno določeno, katera od zaposlenih neguje bolnika in katera čisti, so si pri delu zelo pomagali. Kadar so bili sprejeti na zdravljenje težji bolniki, so ostajale v službi preko delovnega časa, proste pa so na pomoč prihajale od doma. Razpored službe, ki ga je pisala samo Marija Tomšič, se je dnevno spreminjal in nikomur ni prišlo na misel, da bi se pritoževal, saj so bili vsi veseli, da imajo službo. Čez dan so bile na posameznem oddelku dve do tri zaposlene, ponoči ena sama, a so si vse med seboj pomagale. Čeprav je bilo delo težko in ga je bilo veliko, je bilo pri delu tudi veliko smeha in dobre volje.

Delovna obleka bolničark je bila daljša, široka, pod prsmi nabrana halja, ki se je zapenjala zadaj in velika čepica, ki so jo zavezale tako, da so spodaj zategnile vrvico in pod njo ujele vse lase na glavi. Obutev so imele svojo. Šele pozneje so imele medicinske sestre bluzo s predpasnikom, ki so ga morale dati šivati same.

Bolničarke in strežnice so znale poprijeti za vsako delo, del dneva so delale ob bolnikih, del pa so namenjale udarniškem delu na bolnišničnih njivah, kjer so pridelovale zelenjavo, posebej okopavanje strniščnega korenja je bil zelo popularno (beri: zoprno), a ker je bolnišnica za svoje potrebe sama pridelovala hrano, je bilo treba tudi svinje z nečim nakrmiti. Pridelali so toliko zelenjave, da so jo lahko prodajali na tržnici. V bolnišnici je bila zelo dobra hrana. Na oddelke so jo v posodah prinesli iz kuhinje in jo razdelili bolnikom glede na predpisano dieto, posodo so pomivali in shranjevali na oddelkih. Medicinska sestra Marija je redno nadzorovala pripravo hrane in jo preizkušala, da je preverila, ali je priprava primerna glede na bolnikovo dieto.

Bolniške sobe, velike in z visokimi stropi, so ogrevale lončene peči, za katere je bilo treba vsak dan nasekati drva in skrbeti za stalno zalogo drv (že leta 1948 je imela »stara kirurgija« centralno ogrevanje), tla pa so ročno ribali in loščili. V sobah je bilo več postelj, bolniki z različnimi obolenji so ležali skupaj. Nad vsako posteljo je bila črna lesena tabla, na katero so vpisali bolnikovo ime, ob vznožju pa temperaturni list, na katerega so vpisovale temperaturo, pulz in krvni pritisk in je bil bolnikov edini dokument. Nespremenjenega smo uporabljali še pred nekaj leti.

Kirurški oddelek je imel aseptični in septični oddelek s travmo, aseptično in septično operacijsko sobo, rentgen in mavčarno. Perilo sta ročno prali dve perici, sušili sta ga na vrtu pri bolnišnici.

Edino dosegljivo razkužilo v tistih časih je bil lizol, ki so ga uporabljali za razkuževanje instrumentov, kože in tal in je bil značilnega, močnega vonja, po katerem je bila še dolga leta poznana bolnišnica. Tudi zdravil je zelo primanjkovalo, edina antibiotika sta bila penicilin in streptomycin, analgetiki so obstajali v obliki praškov in svečk.

Injekcijske igle in brizgalke so prali in prekuhávali, skrhane igle pa še brusili in jim ostrili konice. Sanitetni material so prekuhávali, zlagali, likali in ponovno sterilizirali. Tudi vse preiskave so opravljali na oddelku, laboratorij je vodila sestra Marija. Na vizite je nosila košaro, v kateri je imela baterijo, igle za ugotavljanje bolnikovih refleksov, termometer, aparat za merjenje krvnega pritiska, rokavice, talkum in vazelino ter rentgenske slike.

Za vsa povojna leta ja bilo značilno, da negovalnega osebja ni bilo nikoli toliko, kolikor so jih bolniki potrebovali. Leta 1947 je bolnišnica usposabljala tri praktikantke, ki jim je nudila stanovanje in hrano ter plačo 2000 din.

Leta 1948 so bolnišnico zapustile usmiljene sestre in takrat je bolnišnica zaposlovala 5 zdravnikov, 1 farmacevta, 1 medicinsko sestro, 1 fizioterapevta, 4 tehnike, 3 babice, 1 otroško negovalko in 26 bolničark.

Marija Tomšič je opravila dodatne izpite in 1. oktobra 1947 postala višja medicinska sestra, 1. februarja 1950 pa je bila z odlokom o spremembi naziva in povišici temeljne plače imenovana za zdravniško pomočnico.

Leta 1948 je organizirala prvi bolničarski tečaj, na katerem so poleg nje učili tudi zdravniki in je izobrazil enajst bolničark, leta 1949 pa še osemnajst. Udeleženske so poučevali o splošni negi bolnika, o negi zdravega in bolnega otroka, o prehrani dojenčka in prvo pomoč. Tečaji so se nadaljevali do leta 1956, ko so prerasli najprej v polletno, nato pa v enoletno in dvoletno bolničarsko šolo, v kateri so znanje nadgradili še s predavanji o odnosu zaposlenih do bolnikov in svojcev, o zdravi in dietni prehrani, o transfuziji krvi in plazme, o mentalni higieni,... Bolničarska šola v okviru bolnišnice je bila organizirana vse do leta 1962, ko je bila ustanovljena srednja zdravstvena šola, ki jo je ob delu obiskovala tudi ena generacija bolničark, vendar samo tiste, ki so imele dokončano osnovno šolo. Na ta način so nove kadre, ki so prišli na delo v bolnišnico, toliko usposobili, da je bila nega bolnikov na kar primerni višini in da je bilo mogoče higienske razmere obdržati v zadovoljivih mejah.

V Novem mestu je bila Marija Tomšič predsednica sindikata socialnih in zdravstvenih ustanov, podružnice 1, kjer je skrbela za organizacijske zadeve, članica AFŽ in RK, pri sindikalni podružnici gospodinjskih pomočnic pa je vodila zdravstvena predavanja. Leta 1952 je bila pobudnica ustanovitve novomeškega pododbora Društva medicinskih sester Slovenije in do leta 1959 njegova predsednica.

Za svoje delo je 17. novembra 1956 prejela odlikovanje red dela III. vrste.

Leta 1961 bi se lahko upokojila, vendar je zaradi pomanjkanja kadra sklenila sporazum za podaljšanje dela za nedoločen čas, ki ga je podpisal predstojnik kirurškega oddelka prof. dr. Oton Bajc.

V naslednjih letih se je kadrovska situacija počasi izboljševala, z medicinskimi sestrami je prihajalo v bolnišnico novo znanje in njen strokovni ugled je rasel. Oddelek je postajal pretesen za vse bolnike, zato je na desnem bregu reke Krke začela gradnja novega kirurškega oddelka. Leta 1962 se je na kirurškem oddelku zaposlila tudi prva višja medicinska sestra Marija Markelj (por.Gorenc) in kmalu za njo še Milana Zore, Cvetka Slemenik, Toni Mivec, Zofi Kralj, Slavka Medved in druge.

28. marca 1965 se je Marija Tomšič starostno upokojila, vendar je še vse do leta 1968 pomagala medicinskim sestram na kirurškem oddelku pri delu.

Starostno obdobje je preživljala v domači hiši na Trdinovi ulici skupaj s sestro Hermino in njeno družino.

Umrla je leta 1986. Pokopana je v družinskem grobu družine Tomšič – Kump na novomeškem šmihelskem pokopališču, a še živi v spominu številnih medicinskih sester, katerih učiteljica je bila in so nadaljevale njeno delo ter v spominu vseh nas, ki prenašamo njeno poslanstvo na naslednje generacije.

Viri:

- Personalna mapa Marije Tomšič, Splošna bolnišnica Novo mesto, 1964 – 1965.
- Osemdeset let novomeške bolnišnice, zbornik, SB Novo mesto, 1978.
- Gošnik T, Prvih sto let novomeške bolnišnice, Dolenjska založba, 1995.
- Jubilejni zbornik DMSBZT Novo mesto ob 40 letnici, Novo mesto, 2003.
- Osebna pričevanja medicinskih sester Pepce Novosel, Marije Gorenc in Ivanke Ahačič.

